

Drie teisho 's van Ton Lathouwers.

Drie, bewerkte, teisho 's, die Ton vertelde tijdens de zomer sesshin 2014.

- De ware mens zonder status en 'jij' 9 juli 2014
- Eenzaamheid, bevrijding en liefde 11 juli 2014
- Wachten en grenzeloos vertrouwen 12 juli 2014

De bewerking is hoofdzakelijk weglaten, stroomlijnen en incidenteel iets toevoegen, om te verduidelijken. En is uiteraard persoonlijk en voor mijn verantwoordelijkheid.

Tom Jumelet

De ware mens zonder status en ‘jij’.

Teisho Ton 9-7-2014

In *Kloppen waar geen poort is* vind je een dialoog, een koan, van Linji over de ware mens zonder status. Het lijkt dat die ware mens heel diep verborgen is, dat eerst al die kleding er af moet. Op het moment dat Linji zegt, *Hier, in deze naakte klomp rood vlees, is een Ware mens zonder status*, vraagt een van de monniken *wie is dat*. Op dat moment pakt Linji hem beet en zegt *spreek*. Als de monnik na aarzeling wil gaan spreken, zegt Linji *wat een brok mest is deze ware mens zonder status*. Dus ook al aarzelt hij om wat te zeggen, ook al heeft hij al zijn kleren nog aan en is hij helemaal niet bij dat naakte, hij is tegelijkertijd de ware mens zonder status, met alles erop en er aan. Niet eerst afgepeld, niet eerst mooi en dieper geworden. Precies zoals Masao Abe tegen mij zei, *you are excepten just as you are*, met alles erbij, dat allereerst. Tegelijkertijd is het ook waar, dat we veel dingen kunnen afleggen, en dat dit een paradox is.

Er zijn allerlei mogelijke vormen van koan, in China is dat weer heel anders dan in Japan. In China is het allereerst zelfonderzoek, bij de vraag blijven, en niet bij een oplossing, en bij alle schokken in jezelf blijven, bijna bij een duizeling van niet weten.

Een hele grote koan, zei Nico Tydeman ooit, *is de ander*. De ander als koan hoor je ook in de woorden van Dogen, *hoe kunnen we ooit een ander peilen*. Wij kennen onszelf niet eens, hoe kunnen wij dan een ander peilen. Van hart tot hart, dat is werkelijk een koan, dat is een levenslang raadsel, dat is een jij als raadsel.

Mijn pleegmoeder zei tegen me: *Jonkske, wat is het toch wonderlijk, eigenlijk drijven we maar als een steen helemaal alleen in het universum, en dan is daar een ander*. Ik zei eens tegen haar dat een Russisch dichter, Osip Mandelstam, tegen zijn geliefde zei, *jij bent mijn jij*. Mijn pleegmoeder antwoordde: *Jij bent mijn jij, Jongske*. Het is door haar dat ik gered ben, bij wijze van spreken uit de sloot geplukt. Wat is het toch wonderlijk dat er een jij is, midden in die grote eenzaamheid.

We staan er weinig bij stil om die onmogelijke vraag wat het leven is, dichterbij te brengen, met een eigen taal en in een eigen cultuur. Ik ook, ik moet dit voor mezelf levend houden.

Niemand kan dat zo goed als Sjestov. *Kloppen waar geen poort is* lees ik elke keer weer. Zoals de tekst op pagina 95, waar hij psalm 22 aanhaalt, *mijn god, mijn god, waarom heb jij mij verlaten*. Die roep, daar aan dat kruis, was een roep om een ander, *waarom hebt jij mij verlaten*, een verlaten- en eenzaamheidsgevoel waaruit ontdekt kan worden wat een jij is.

Of de tekst op pagina 94, waar Sjestov een verhaal vertelt wat even aangrijpend is.

Die tekst gaat erover de uitdrukking *'iemand's ziel peilen'*, in iemands hart kijken, iemands hart peilen. Wat betekent dat, iemands hart peilen, kunnen wij dat, in iemands ziel kijken, innerlijk, die van jezelf of die van een ander. Als we dat werkelijk willen, schrijft Sjestov, is het eerste wat op ons af komt, iets bodemloos, een donkere zwarte leegte die we niet kunnen peilen. Die woorden komen in de Zen traditie ook voor, bijvoorbeeld in de hart soetra, geen grenzen, of bij Nagarjuna, het onbegrensde.

Dat is het eerste wat je gewaar wordt en dan, als de ontmoeting echt is, ontdekken we dat de ander een bodemloos mysterie is, een koan en een jij. Dan bevangt ons een duizeling en deinzen we terug. Want een duizeling, een afgrond, daar zijn we bang voor en schermen we ons van af. We hebben allemaal een buitenkant, een manier waarop we ons voordoen. En het is in zekere zin al die buitenkanten afpellen, als een ui, zoals Peer Gynt dat doet. Maar het is ook ontdekken dat je aanvaard bent, wat Linji zei, *deze ware mens zonder status*.

Die duizeling, die wordt in de hart soetra vertaald als, *zonder grenzen, zonder angst*, als een sprong voorbij angst, iets wat bodemloos is. Kuan Yin, de hoofdpersoon van de hart soetra, springt in een soort zwart gat. Immers, de redding van alle levende wezens betekent ook: geen plek om te gaan staan. En dat roept angst op, Kierkegaard schrijft er een heel boek over, Hisamatsu spreekt daar over in *Kloppen waar geen poort is*.

Sjestov zegt, laten we in godsnaam niet weg vluchten van die angst, die duizeling. Misschien openbaart in die duizeling, in die afgrond, die we in de ander vermoeden, en in onszelf, iets dat ons zegt dat we wellicht daarbij moeten blijven en dan ontdekken we misschien dat we iets anders zijn. Wat iets is alsof je geen enkele kant meer uit kan, je kunt het niet begrijpen. Je zit met van alles, ook in een ontmoeting, en dan is stil worden een manier om dat scherm niet op te trekken. Opvallend daarbij is dat Sjestov verwijst naar mensen in het verre oosten die in stilte mediteren, ook om de ander te ontmoeten.

Ik besef hoe diep dat in ons zit, om die bodemloosheid niet te laten zien. Hoe vaak heb ik niet tegen mijn pleegmoeder gezegd, *als jij weet hoe ik echt ben, dan kun jij me niet meer aanvaarden*. Dat is ook iets wat ik bij Fortman lees, de angst dat een ander je niet kan aanvaarden. De neiging om te blijven wat een ander van je verwacht, van je hoopt, graag ziet. Dat gaat bijna onwillekeurig en is zeer menselijk.

Ik heb daar een indrukwekkend boekje over gelezen: *Als een man in een brandend huis* van de psychiater J. Maas. Hij schrijft dat ook hij die duizeling kent, soms met angst erbij. Hij schrijft, *dan weet ik niet meer wie ik ben. In mijn ontmoetingen ben ik bijna ben als een kameleon, met telkens een andere kleur. Wie ben ik? Hoort het bij het bestaan, dat zodra er een ander is, wij als een kameleon worden, dat je een masker opzet. In hoeverre*, en dan gebruikt hij bijna de woorden van Linji, *kan ik*

werkelijk naakt zijn. Het bestaan is als een brandend huis, je wilt eruit maar je kunt er bijna niet uit, die dubbelzinnigheid. En hij schrijft over zijn diepe verlangen om, door alle maskers heen, zich te kunnen laten zien, en een ander te zien, hoe moeilijk dat ook is.

Kafka heeft een tekst geschreven over het binnen gaan van het heilige der heilige, wat dat ook is, waar men, in de Joodse traditie, zijn schoenen moet uittrekken. Hij schrijft over het heilige der heilige in innerlijke zin, in die algemene, diepste zin van de religie. Maar ook, zo interpreteer ik het, over het heilige der heilige bij een ander, die ook religieus is en een mysterie. Noem het boeddha natuur, noem het oorspronkelijk gelaat, noem het onpeilbaar, waar je de duizeling ervaart. Om het heilige der heilige binnen te treden moet men zijn schoenen uit doen. Maar niet alleen zijn schoenen, men moet al zijn kleren afleggen, al zijn maskers, al zijn poses. We moeten naakt worden en zelfs de beelden in ons hoofd moeten we neerleggen, zelfs onze verlangens naar ontmoetingen, want ze schieten tekort, alles in ons schiet tekort. Eigenlijk zegt Kafka, zo volledig naakt zijn dat het bodemloos en grenzeloos is, slechts een verlangen overblijft, een heimwee naar het paradijs.

Ik herinner me dat ik voor het eerst in de ogen van mijn pleegmoeder kon kijken, hoe bevrijdend dat was, om voor het eerst het gevoel te ervaren dat ik werkelijk kon geloven aanvaard te zijn.

Ik zou nog iets willen zeggen over wat zij mij duidelijk maakte over ontmoeting. Zij liet een keer haar trouwfoto zien en zei: *jongske, er is iets heel gek, als ik in de ogen keek van Wol, (haar in het Jappenkamp overleden man) dan leefde hij, maar ik zag ook altijd de ogen van Seinan (haar eerste vriendje die plotseling overleden was).* Ze zei: *voor mij valt het samen, maar ik weet niet hoe, jongske. En weet je, ik zie het soms ook bij anderen.* Zonder het te benoemen wist ze, dat degene die je aankijkt, het oorspronkelijk gelaat van en in iedereen is. Of zoals gezegd in de soetra van Kuan Yin, als iemand gered kan worden door, en vul maar in, dan zal ze die gestalte aannemen.

Het was voor mij zo wonderlijk dat ze dat ook in mij kon zien. Dat ik in haar ogen kon kijken is sowieso al een wonder. Wat is dat, dat je dat niet eerder kan, dat je een masker hebt wat we niet afleggen. Is dat angst? Je bloot geven is moeilijk, met je brokstukken, met je schaduwkant, met je onmacht, met alles erbij. Dat is voor onszelf iets wat je niet gauw en makkelijk laat zien. En toch het is mogelijk, op allerlei manieren. Dat is iets wat ik ook heel langzaam heb moeten leren, waar ik geen filosofie van wil maken en waar ik eigenlijk niet bij kan.

Elke keer als ik zulke teksten lees, gaat het op een of andere manier meer leven. Al besef ik dat de ander en ikzelf ten diepste een mysterie zijn. Dat ik maar moet proberen open te zijn ondanks mijn angst, ondanks mijn reserve. Misschien is elke keer, elke poging een eerste stap.

Die gestalte van Kuan Yin, die jij , wordt prachtig beschreven in *Het gezicht van Peñafiel* van de Nederlandse schrijver F.C. Terborgh, waarin hij een ervaring beschrijft alsof alles even open voor hem ging en hij voor het eerst anderen werkelijk van aangezicht tot aangezicht zag. Voor het eerst, met een schok en met het gevoel, ik heb het nooit gezien. Het verhaal beschrijft het afscheid nemen van zijn verleden, een op zoek gaan, een zwerftocht. Terborgh beschrijft hoe hij dat gelaat telkens weer tegenkomt, op verschillende plekken een ander, en toch datzelfde, gelaat. En hij kan dat niet thuis brengen. Als hij sterft is daar opnieuw datzelfde gelaat. Een jij die hij telkens in anderen ontmoet zoals wij misschien een glimp ontmoeten van wat we nooit onder woorden kunnen brengen, waar je alleen maar voor kan buigen.

Ik zou willen eindigen met een gedicht van Rilke, *Du, der ich "s nicht sage*.

Jij aan wie ik niet kan zeggen dat ik 's nachts in tranen lig
Jij wiens wezen mij moe maakt alsof je mij wiegt
Jij die aan mij niet kunt zeggen hoe het mogelijk is
terwijl je waakt over mij,
dat ik deze pracht, deze ontroering telkens opnieuw mag ervaren
dit wonder van deze ontmoeting
zonder dat het ooit wegebt,

Kijk toch eens naar geliefden
Hoe gauw is het woord ik hou van je niet uitgesproken
Hoe gauw ook de mogelijkheid van bedrog daarin is
Jij alleen maakt mij, baart mij,
jij alleen kan mij verwisselen,
Ik zie jou daar, maar ik zie je ook daar
Eén moment ben je daar maar
Daarna is het alleen maar weer het ruisen,
Of een geur die geen spoor nalaat,

Ja, in mijn armen heb ik ze allemaal verloren
Maar jij, jij wordt telkens opnieuw geboren,
Omdat ik jou nooit vasthield
Houd ik je vast

Wij gaan terug de stilte in.

Eenzaamheid, bevrijding en liefde

Teisho Ton 11-7-2014

Ik wil deze morgen praten over eenzaamheid. Ten eerste om dat onderwerp levend te houden. Ten tweede omdat ik vind dat je daar nooit vrijblijvend over kan zijn. Ten derde om vooral de vraag, wat ga je doen, erbij te betrekken. Niet om inzicht te krijgen, maar omdat je inzicht nodig hebt om iets te doen. Het wezenlijke van het bestaan is dat het leeft. Dat we het zien en bespreekbaar maken, en dat je vandaaruit de vraag gaat ontdekken, wat ga ik doen, in mijn situatie, met mijn mogelijkheden. Al lijkt dat vaak onmogelijk.

Het begrip eenzaamheid komt niet zo vaak voor in de zen traditie, maar van een uitdrukking van de Boeddha, heb ik het volgende onthouden.

*De bodem valt er uit,
grenzeloze eenzaamheid*

Stelt u zich een vat of een koker met een bodem voor. Op die bodem zie je de werkelijkheid van je plaatjes en projecties. En je denkt, dit is het. En dan valt de bodem eruit. Ineens is alles grenzeloos en bodemloos. Dat vallen roept angst op. Als alles wegvalt en de houvasten verdwijnen is er eerst eenzaamheid en angst, welke echter bevrijdend kunnen zijn. Dat vallen is het begin van redding, zo zijn deze twee regels altijd uitgelegd.

In de Lalitavistara soetra lees je over het ontwaken van de Boeddha, hoe hij 's nachts nog geen glimpje licht ziet, zich verloren voelt en alleen maar leven, dood, lijden en vergankelijkheid ervaart. Dan komt, door die oneindige eenzaamheid heen, achter, onder, daaraan voorbij, het ontwaken. En hij weet tegelijk, dat met hem de hele werkelijkheid bevrijd is. Ik zeg het maar met mijn woorden, zoals het voor mij leeft. Mijn ervaring is dat, al lijkt het dat je eruit valt, je er toch niet uit kunt vallen.

Veel zen verhalen beschrijven dat vallen als proberen het unieke tot uitdrukking te brengen. Niemand anders in het universum voelt, wat jij, onloochenbaar en onweerstaanbaar, voelt. Omdat je daarin alleen bent.

Rilke heeft daar nauwelijks woorden voor, de ene keer zegt hij: "*ik val en mijn god, ik heb alleen maar angst, waar zal jij zijn, wie vangt mij op, ik heb angst*". Een andere keer zegt hij: "*alles valt, alles valt in de handen van god*".

Dostojewski schrijft in zijn roman 'de idioot': "*de hemel zwijgt, je hebt alleen de stem van je hart*". In die roman vertelt een prins aan een jongen, die radeloos is van eenzaamheid, dat hij dat zelf ook gekend heeft. Alles om hem heen leek een plaats te hebben, de muren, de bloemen en de zon die opkomt. Maar het was alsof hij

uitgesloten was van die werkelijkheid, hij had er geen verbinding mee. Het was een vreemde werkelijkheid, hij strekte zijn handen maar kon er niet bij.

Kierkegaard schrijft dat als je de innerlijke weg gaat, grenzeloze eenzaamheid je overvalt en de bodem eruit valt. Zonder hulp van een ander, zelfs als die ook die weg gaat. Je doet het helemaal alleen. Misschien herkennen sommigen dit.

Om het persoonlijker te maken, twee beelden hoe eenzaamheid mij geraakt heeft.

Op een expositie in 1952 in Amsterdam zag ik een foto van een doodlopende steeg, 's nachts, met alleen maar twee muren zonder ramen. Helemaal achterin zat een meisje van een jaar of 20, met haar handen op haar knieën. Dat was zo'n aangrijpend beeld van verlatenheid. Er stond een regel bij de foto: *'I'm alone with the beating of my heart'*. Dat is voor mij eenzaamheid.

Later zag ik een autobiografisch toneelstuk, "4.48 Psychosis" van Sarah Kane, een Engelse schrijfster. Je ziet op het toneel een vrouw achter tralies. 4.48 is het tijdstip dat ze elke nacht wakker wordt in doodsangst vanwege een gevoel van grenzeloze verlatenheid en eenzaamheid. En dan begint de actrice een lange monoloog, tegen zichzelf, tegen de leegte, tegen haar psychiaters. Het is schreeuwen over eenzaamheid. Een schreeuw om begrepen te worden.

Wij zingen elke ochtend deze regel: *'zij die door iedereen verlaten zijn thuis mogen komen bij een hart dat luistert'*.

Dit toneelstuk is een uiting van die eenzaamheid, waarbij je roept, roept en er niets komt. Het is ook een roep 'ik wil niet dood, zelfmoord is niet mijn weg'. Toch voelt ze dat dat dichterbij komt. Vlak voor dat zij sterft in dat toneelstuk ontstaat uit die eenzaamheid een ontdekking, *'This is my self, that I never could meet'*. Dit is mijn zelf dat ik nog nooit ontmoet hebt, maar waarvan ik nu ontdek, dat het onlosmakelijk verbonden is met de grond, de bodem van mijn geest, mijn diepste ware zelf, dat wat ik nog nooit ontmoet heb.

In die woorden klinkt voor mij, de bodem valt eruit. Dat is een ommekeer, al is het stamelen. En opnieuw de vraag: wat ga je doen?

Ik heb een studente gekend, waarmee ik, nadat ze een zelfmoord poging deed, lang gesproken heb. Niet lang na dat gesprek stapte ze uit het leven en ik kon niks doen. Daarmee begon mijn weg van de zen. Ik ben naar Japan gereisd en daar kwam ik, als een wonder, bij Masao Abe. Ik kon hem mijn verhaal vertellen. Ook over dit concrete geval, dat ik haar niet heb kunnen helpen, dat ik machteloos was. Over mijn impasse waar ik geen raad mee wist.

Ik zal nooit vergeten wat hij tegen mij zei: “*niemand kan je vertellen wat je moet doen, zelfs de Boeddha niet, but if you really want to help her, to save her, and you don't know what to, meditate, deeply and strongly*”. Dat klonk bijna goedkoop, zo van nu weet ik het, ik ga voortaan maar zitten. Toch ben ik dat gaan doen, met al mijn twijfels, al mijn vragen. Dat is de Avatamsaka soetra en de eerste gelofte.

Daarom begon ik met die vraag, wat ga ik doen. Je kunt niet over eenzaamheid of over lijden praten, zonder iets te doen. Iedereen zal zijn weg op zijn eigen unieke manier moeten afleggen, een weg die voor iedereen anders is.

Sjestov zegt: *elk authentiek zoeken eindigt ten slotte op een eenzame weg, en elke eenzame weg eindigt ten slotte bij een muur. Een impasse, waarvan je denkt, het kan niet verder, het is niet meer mogelijk, hier, in deze situatie, kan ik niet meer verder. We komen dat waarschijnlijk allemaal in ons leven tegen, situaties waarin het lijkt dat je niks kunt doen, en toch kun je dan wat doen, namelijk zitten in stilte.*

De Avatamsaka zegt: “*zonder het hart van mededogen, van liefde en mededogen is de meditatie uiteindelijk van geen belang*”. En op het einde: “*diep geworteld in de meditatie, tegelijk betrokken bij alles en iedereen, rakend aan de grond der dingen*”. Dat is nooit opgeven, al zegt ons verstand het tegendeel. Denk aan die woorden van Sarah Kane in dat toneelstuk, dat diepste zelf, mijn echte zelf, dat ik tot nu toe nooit ontmoette, maar dat zich nu openbaart, daar op de bodem van mijn zelf.

Ja, wij kunnen altijd iets doen, in elk geval het altijd onder ogen zien.

Dat portret van dat meisje, *alone with the beating of your heart*, en dat autobiografisch toneelstuk, dat zijn beelden van levende mensen.

Als in een web, zijn wij allemaal met elkaar verbonden. Wat hier gebeurt in u en in mij, heeft overal zijn werking. Dat is niet iets wat we kunnen verklaren of bewijzen. Het is iets waar onze logica van zegt, nonsens. Maar het is de grond van het boeddhisme. Twee essentiële woorden in het boeddhisme zijn: *paravritti, the revolution of the fundamentals*, dat wil zeggen geen muren, geen angst. En het andere is *pratitya samuthpadda*. op zijn Hollands, *samen op ut pad*. Dat is het, alles wat er gebeurt, is samen delen, zelfs die eenzaamheid.

We zingen mooie soetra's. Maar zijn die altijd realiteit voor me, nee, dat moet elke keer opnieuw tot leven komen. Dat lukt niet altijd, soms voel ik het helemaal niet, maar het is goed om dat te blijven herhalen.

Daarom wil ik eindigen met een gedicht van Gerard Reve, waar die eenzaamheid in voorkomt en dat betrokken zijn op elkaar. Niet in de zin dat de één, uit een soort medelijden, de ander de hand reikt. Nee, het is iets waar we allemaal, heel de

werkelijkheid mee te maken heeft. Ook die diepe eenzaamheid, want het laatste woord is bevrijding, verlossing, je kunt er niet uit vallen.

In dit gedicht van Reve wordt dat samengebracht. Hij gebruikt het woord God, een uitdrukking waar hij zelf ook geen raad mee weet. Dat is het zelfde stamelen als onze teksten over Kuan Yin of over de wijsheid voorbij alle wijsheid.

Het gaat over verlangen, als een persoon die je kan ontdekken en werkelijkheid wordt. U weet dat ontmoeting voor mij het belangrijkste in mijn leven is. Ik heb mijn leven te danken omdat er anderen waren en zijn, die mij zagen en accepteerden.

Dit gedicht gaat over twijfel, eenzaamheid, wanhoop, en vooral over liefde.

*Eigenlijk geloof ik niets
en twijfel ik aan alles
maar soms als ik even denk dat gij werkelijk bestaat,
en leeft
dan weet ik, denk ik, dat gij enkel liefde zijt
en dat gij in een zelfde wanhoop hier als ik
en in zelfde eenzaamheid, ook mij zoekt
vanuit uw eenzaamheid, zoals ik u*

Wij gaan terug de stilte in.

Wachten en grenzeloos vertrouwen

Teisho Ton 12-7-2014.

De film *Het uur van de wolf* van Ingmar Bergman, gaat over een man die 's nachts niet kan slapen en dan zijn nachtmerries vertelt aan zijn vriendin. Hij zegt, *“beseft je wel hoe vreselijk de tijd kan zijn als er alleen maar verveling en wachten is en er niets gebeurt, 1 minuut is een hel en een eeuwigheid”*. En dan hoor je inderdaad 1 minuut lang in de film helemaal niets en zie je alleen maar die twee mensen.

Het is één van de belangrijkste elementen van ons zitten, dat wachten en waken. Misschien hebben we allerlei beelden, verlangens en hoop, maar uiteindelijk ontdekken we dat die allemaal wegwaaien, en wat overblijft is wachten en waken.

Wat altijd vroeg of laat ontdekt wordt in alle wegen die deze stilte beoefenen, deze wegen tot inkeer, is verveling. Wij zijn zo gericht op het ontvangen van nieuwe prikkels of sensaties, waardoor het weer even levend lijkt, dat we alles doen om de verveling te ontlopen.

Ik begon mijn meditatie bij zenmeester Kobori in Kyoto. Een keer vertelde ik hem dat mijn meditatie een puinhoop was: *“het enige wat ik ervaar tijdens de hele week van 's morgens tot 's avonds zitten, is verveling, onrust en allerlei gedachtes. Het is een chaos, er komt van alles in me op, even probeer ik weer bij mijn aandacht te zijn en dan is het weer weg en wat ik vooral voel is verveling en een dorheid.”* Ik zal nooit vergeten wat hij zei, *“Beautiful meditation, very good, continue like this. It belongs to meditation”*.

Wij hebben bijna allemaal een diep verlangen om iets bijzonders te ervaren tijdens de meditatie. De zen literatuur staat vol verhalen over satori, kenzo, ontwaken en/of verlichting. Maar veel vaker is zen meditatie vooral verveling, en denk nu niet, als je 30 jaar mediteert, is het over. Het is elke keer, ook voor mij, weer terug naar mijn adem en de aandacht.

De beroemde Chinese leek P'ang zei: *“Hoe wonderbaarlijk en ontzagwekkend, ik was weer een hele tijd in de verveling, ik was verstrooid en niet aandachtig en ineens ben ik, als door een wonder, even in mijn aandacht”*. Dat is troost en voor de rest is elke keer weer opnieuw beginnen en proberen.

Mijn Koreaanse zenmeester zei over de meditatie: *“try, try, try”*. Als je in de verveling zit en je ontdekt dat, begin dan opnieuw. Hij zei ook: *“don't check your meditation”*

Later besepte ik steeds meer hoe belangrijk die dorheid is. Ook in andere religieuze tradities, zoals bij de woestijnvaders. Zij ontdekten hun innerlijke woestijn, hoe het was om niks meer te voelen of horen. Niks meer aan te kunnen met alle vormen van

geloof en godsbeelden die ze ooit hadden. Hoe ze verleid werden om in die dorheid en verveling toch maar iets te voelen, welke voorstelling of Godsbeeld dan ook. Hun oude geloof brokkelde af. Maar er werd hun een nieuw geloof, een oer vertrouwen geschonken, in die innerlijke dorheid, waardoor ze het uithielden.

Het romantische en exotische van de begin verdwijnt vroeg of laat. Wij doen alles om de dorheid en de verveling te ontlopen. We hebben de neiging van alles te verzinnen, om maar wat te voelen, welke prikkel dan ook. En toch gebeurt daar in die verveling, een soort overgave, juist als we niets meer doen.

Een monnik reisde in de 5^e - 6^e eeuw door de Kobi woestijn. Maar hij reisde vooral door zijn innerlijke woestijn. Hij beschrijft zijn innerlijke vijanden en zijn onrustige geest, de aap in hem noemt hij dat. Het ergste voor hem was, wat hij drijfzand noemt, iets waarin je wegzinkt, wat geen bodem heeft, de dorheid van de ziel.

Wij hebben er allemaal mee te maken en elke keer anders. Soms zie je misschien spoken, soms ben je heel lang afgeleid en kom je toch weer terug tot die aandacht. Soms kan je bij je aandacht blijven, word je niet afgeleid, maar is het kil en dor.

Iets raakte hem, schrijft Kierkegaard over Abraham. Hij kon dat iets niet benoemen maar hij moest weg gaan, zoals wij op onze zen weg ook maar op weg gaan, al weten wij niet waar naar toe. Hij wist niet waar of hoe hij dat beloofde land moest zoeken, maar hij zette een stap, de woestijn in. En hij ging vooral die innerlijke woestijn in. Iedereen moet voor zichzelf ervaren wat die stap in die innerlijke leegte is. Waarvan je niet weet waarom je die stap zet, waarom zit ik hier nog, waarom word ik elke keer afgeleid, waarom ga ik niet iets anders doen. Ik heb dat heel vaak gehad.

Kierkegaard gebruikt een mooi beeld, hoe iedereen het zelf moet invullen. Hij schrijft, stel je een varkenshoeder voor die ooit, één ogenblik, in de verte, een glimp ziet van de prinses. En hij weet, dit hier is waar ik voor besta. En hij weet, die prinses is voor mij onmogelijk. Want hij moet gewoon in zijn dorheid blijven, in de onmacht, in de verveling van zijn leven.

Kierkegaard laat zien dat de varkenshoeder twee dingen kan doen. Hij kan zeggen, ik geef het op. Daar is grote menselijke moed voor nodig, om iets, wat je zo diep raakt, op te geven. Maar er is een andere houding mogelijk, en hij noemt dat *de houding van de ridder van geloof*. Zijn verlangen naar de prinses is menselijkerwijs absoluut onmogelijk is en toch geeft de varkenshoeder niet op. Dat is religieuze moed. Dat is een stap zetten waar geen plek is om te staan. Kierkegaard verbindt dat met de woestijnervaring van Abraham, en iedereen moet maar ervaren wat voor hem of haar de prinses is, of de stap van Abraham.

Ergens moeten wij zo geraakt zijn dat wij dit zitten in stilte vol houden. Een prachtig beeld van dat volhouden is het toneelstuk *Tiny Alice* van Albee. Hij schreef

toneelstukken die de absurditeit van het leven laten zien, in de zin van Kierkegaard, dat juist in wat absurd lijkt, de mogelijkheid is om iets te ontdekken, dat daarin iets open kan gaan, net als in de verveling.

Op het atelier van Louise hangt een tekst van Samuel Beckett: *Kunstenaar zijn is zo durven mislukken als niemand anders durft te mislukken*. Eigenlijk zegt Beckett hiermee 'iets' over het hele leven, over de moed om menselijker wijs te mislukken, omdat er dan 'iets' kan gebeuren, 'iets' ontstaat uit het 'niets'..

Dogen zegt ook zoiets, over elke keer de onmogelijkheid beseffen van zelfonderricht, daarin te mislukken, omdat het niet over te brengen is. Hooguit kan je het proberen, maar het blijft een stap in het onbekende.

Dat toneelstuk van Albee gaat over een monnik, die verlangt naar een persoon van wie hij ooit een glimp heeft gezien. Hij zit bij een soort klooster en weet dat die persoon daarbinnen is. Iemand die zo waardevol voor hem is, maar waarvan hij weet, die kan ik nooit bereiken. En zij, wie ze ook is, zegt hem, je kunt proberen naar binnen te gaan, natuurlijk kan je door die muren heen breken maar je zult mij niet vinden. Je zult een nieuwe maquette vinden van dit klooster, op kleinere schaal, en je staat weer voor dezelfde muur. Je kunt die ook weer openbreken en weer is er een maquette en uiteindelijk zal je niets vinden. Het enige wat jij moet doen is wachten en waken, bij de muur, in stilte en verveling.

Als toeschouwer beseffen we dat deze monnik zijn hele leven zal moeten zitten en wachten. Dat hij nergens anders moet zoeken, slechts blijven bij die muur. Een bewijs heeft hij niet, hij kan het niet controleren, hij moet gewoon afgaan op wat hem ooit geraakt heeft en daar trouw aan blijven. Dat is een beeld van zitten en wachten, verveling en waken, wat onherroepelijk deel van de meditatie is.

Wij zullen altijd verstrooiing blijven zoeken, en toch, wij blijven hier zitten. Natuurlijk zoeken we soms in dat zitten ook verstrooiing, met gedachten die altijd blijven spoken, die blijven stromen. Ook bij mij, gelukkig maar, zonder gedachten zitten is nonsens, dat kan niet, zonder beelden ook niet, dan ben je dood. Het is zoals Kobori zei, "*zit als de berg Fujiyama*", zit er midden in, of het nu dor is, of ijskoud of vol twijfel.

Elke avond horen wij de tekst: *Dit wil ik ons allen op het hart drukken, leven dood is een ernstige zaak*. Leven dood is de grote vraag, een koan. Dan volgt *Wees altijd waakzaam, nimmer onoplettend, nimmer achteloos*. Maar sorry, dat is even onmogelijk als de gelofte die wij afleggen om allen te redden. En juist daarom wordt dit uitgesproken, omdat het menselijkerwijs niet kan. Je kunt niet elk moment je aandacht erbij hebben, verstrooidheid en afgeleid worden horen erbij. Net zoals ergens anders zijn met je gedachten en dan ineens ontdekken hoe wonderbaarlijk en ontzagwekkend, ik ben weer even hier, dat is meditatie.

Hoe ouder ik word, hoe meer ik ontdek, dat juist het belangrijkste is dat wij ontdekken dat het ons niet lukt. Wij zijn zo opgevoed met het idee dat iets moet lukken, wat wij ook ondernemen, wij moeten slagen. Ik ken een voorbeeld van iemand, mij heel nabij, die in haar dagboek schreef, “*willen slagen in alles wat je onderneemt en dan zien dat het niet lukt, dat alles wat je onderneemt een puinhoop wordt.*”

Voor mij is dat juist de diepste kern. Daarom ben ik geraakt door de Zuivere land richting, die andere kant van het boeddhisme, die zeker in China altijd samenging met de Ch’an traditie. Die zuivere land richting heeft dat diepe besef dat wij onszelf niet kunnen redden, niet met mediteren, niet met koan oplossen. De diepste ommekeer voltrekt zich als door een wonder, zonder dat wij het hoeven te voelen.

Een prachtige opmerking van Dogen is dat je zelfs niet hoeft te weten wat verlichting is. Je kunt het niet checken, laat het maar los. Het mooiste waarop we kunnen vertrouwen is, dat misschien het meest dorre, dode en mislukte, de diepste ommekeer blijkt te zijn. Dat kunnen wij ons niet voorstellen, ik kan het alleen maar zeggen, omdat ik daar zo diep van overtuigd ben.

Shinran schrijft ergens, *hoe wonderbaarlijk, ik vouw nu alleen nog maar mijn handen uit dankbaarheid, dat alles en iedereen gered wordt.* Dat is voor hem een spontane opwelling, meer niet. Dat is wat ik probeer uit te drukken met: *je kunt er niet uitvallen, niemand.* Het grootste wonder is dat wij het uiteindelijk niet zelf hoeven te doen.

Dominique, de broer van de stichter van ‘Frères de Charles de Foucauld’, vertelde me ooit, hoe hij een keer een priester ontmoette, die voelde dat alles in hem dor en dood was, dat het mislukt was. Hij dacht slechts, ik trap het af, ik pleeg geestelijk suïcide. En laat ik erbij zeggen dat zou net zo goed iemand kunnen zijn die 40 jaar zen doet. Dominique zei tegen hem: *ik zal jou iets belangrijk vertellen, iets zo vreugdevols, jij staat juist nu op het punt het allerbelangrijkste te ontdekken wat een mens kan ontdekken, namelijk, het is volkomen oké om niet oké te zijn,* en toen pakte hij zijn handen en zei *Toutes est grace,* alles is genade.

Ook dat is een stem van het boeddhisme, ook dat is één van die verschillende stemmen in dat ene koor. Allemaal anders, gelukkig, want wij zijn allemaal anders, de een zal meer hier aan hebben, de ander meer daaraan. Maar het voornaamste blijft wat uitgedrukt wordt in die eerste gelofte, over de redding en bevrijding van iedereen en dat wij grenzeloos moeten vertrouwen op onze eigen weg, ook als die vreselijk dor en dood is, als wij vreselijk afgeleid zijn, in de meditatie en het niet lijkt te lukken.

Wij gaan terug de stilte in.